

mevzu

sosyal bilimler dergisi | journal of social sciences

e-ISSN 2667-8772

mevzu, Mart/March 2024, s. 11: 495-513

PISA 2022 Değerlendirmesinde Türkiye’de Okul Şiddeti ve Zorbalık
PISA 2022 Assessment on School Violence and Bullying in Türkiye

İpek Coşkun Armağan

Uzman, Enstitü Sosyal

Specialist, Institute Social

ORCID: 0009-0005-6149-7828

DOI: 10.56720/mevzu.1429486

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 31 Ocak / January 2024

Kabul Tarihi / Date Accepted: 11 Mart / March 2024

Yayın Tarihi / Date Published: 15 Mart / March 2024

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Mart / March

Atıf / Citation: Coşkun Armağan, İpek . “PISA 2022 Değerlendirmesinde Türkiye’de Okul Şiddeti ve Zorbalık”. *Mevzu: Sosyal Bilimler Dergisi*, 11 (Mart 2024): 495-513.

<https://doi.org/10.56720/mevzu.1429486>

İntihal: Bu makale, ithenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by ithenticate. No plagiarism detected.

web: <http://dergipark.gov.tr/mevzu> | mailto: mevzusbd@gmail.com

Copyright © CC BY-NC 4.0

Öz

Bu çalışmanın amacı PISA 2022 verilerinden hareketle Türkiye’de okul şiddeti, güvensizlik, zorbalık, yalnızlaşma ve yabancılaşma konusunda 15 yaşındaki öğrencilerin mevcut durumunu OECD ülke ortalamaları ile kıyaslayarak tartışmak ve mevcut durumla ilgili politika önerisi geliştirmektir. Temel hedefi, öğrencilerin okulda öğrendikleri bilgi ve becerileri gerçek hayattaki zorlukların üstesinden gelmek için kullanma becerilerini ölçmek olan Uluslararası Öğrenci Değerlendirmesi (PISA)’nin 2022 uygulaması Kovid-19 salgını sonrası yapılan en kapsamlı eğitim araştırması olması sebebiyle de önem taşımaktadır. Türkiye’nin 2003 yılından bu yana katıldığı değerlendirmelerde öğrencilerin akademik becerilerinin yanı sıra kişisel ve sosyal iyi oluşlarını ölçen formlar da uygulanmaktadır. Bu uygulamalardan hareketle okulda zorbalığa uğrama, şiddet mağduru ve şahidi olma, yabancılaşma ve yalnızlaşma gibi konularda öğrencilerin görüşleri alınmaktadır. Türkiye’nin verileri her ne kadar bir önceki uygulamaya göre (2018) kısmi iyileşmeler gösterse de OECD ortalamalarına nazaran daha olumsuz bir tablo sergilenmektedir. Çalışmada PISA 2022 kıyaslamalı olarak incelenmiş ve Türkiye’nin mevcut verilerden hareketle atması gereken adımlar konusunda öneriler geliştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: PISA, okul, şiddet, Kovid-19, güvenlik

Abstract

The purpose of this study is to discuss and develop policy recommendations on the current status of 15-year-old students in Türkiye in terms of school violence, insecurity, bullying, loneliness, and alienation, by comparing their current status with the OECD country averages, based on PISA 2022 data. The 2022 PISA, which is a comprehensive assessment of students' ability to apply knowledge and skills acquired in school to real-world challenges, is also significant because it is the most comprehensive education research conducted after the Covid-19 pandemic. Since 2003, Türkiye has participated in assessments that measure students' academic skills as well as their personal and social well-being. Based on these assessments, students' views are taken on issues such as bullying at school, being a victim or witness of violence, alienation, and loneliness. Although Türkiye's data showed some improvement compared to the previous application (2018), it still shows a more negative

picture compared to the OECD average. The study examined PISA 2022 comparatively and developed recommendations on the steps that Türkiye needs to take based on the current data.

Keywords: PISA, school, violence, Covid-19, safety.

Giriş

Eğitim, insana potansiyelini keşfetme imkânı sunan ve bu keşifle potansiyelinin üzerine çıkabilme cesareti veren bir süreç olarak tanımlanabilir. Bu sürecin geleneksel toplumdaki modern topluma geçişle birlikte daha standart ve tek tip olması ise eğitimin modern toplumlarda kitleselleşmesinin bir sonucu olarak değerlendirilmektedir (Giddens, 2008). 1760'lı yıllarda başlayan Sanayi Devrimi ile birlikte sistemin ihtiyaç duyduğu eğitilmiş insan yetiştirme yaklaşımı, geleneksel eğitimin hedef kitlesi sınırlı ama daha özgün eğitim modellerinden vazgeçilip herkes için standart bir eğitim modeli geliştirmeyi zorunlu kılmıştır. Durkheim'a (1925) göre sanayi devrimi sonrası eğitim, ortak değerler oluşturarak bu değer ve kuralların çocuklar tarafından içselleştirilmesinin yanı sıra uzmanlaşma gerektiren işlerin yürütülmesi için gereksinim duyulan becerileri öğretmek için de yapılır. Geleneksel eğitimde bu mesleki beceriler aile içinde öğrenilebilmekteydi. Ancak toplumsal yapının akışkanlığı ve demografik sayılar yükseldikçe, malların üretiminde iş bölümü arttıkça eğitimin amacı mesleklere uzman yetiştirecek becerilere indirgenmiş oldu (Giddens, 2008). Bununla birlikte modern eğitimin, herkesin eşit eğitim alma hakkına sahip olması konusunda daha fazla imkân sunduğu ifade edilebilir. Bu nedenle, modern eğitim sistemleri geleneksel modellere göre dezavantajlı gruplara yönelik daha kapsayıcı imkânlar sunabilmektedir.

Kitlesel eğitim tarihsel süreçte büyük badirelerden geçmiştir ama belki de en büyük ve en etkili badireyi 2019-2021 dönemlerinde tüm dünyanın ortak tecrübe ettiği Covid-19 küresel pandemisi ile yaşamıştır. Bu pandeminin dünya genelinde yayılması ile birlikte ülkeler hızla okullarını kapatmaya başlamış ve pek çok ülkede öğrenciler uzaktan eğitimle eğitim süreçlerini devam ettirmeye çalışmıştır. Okulların kapanmasından dünya genelinde yaklaşık 290 milyon öğrenci etkilenmiş, 180 milyon yeni öğrencinin okula başlaması da engellenmiştir (UNESCO, 2020). Doğal olarak Türkiye'de de okullar 2019 Mart ayından başlayıp 2021 Eylül ayına kadar kapalı kalmıştır. Ara ara açılma

girişimleri olsa da salgını artırdığı gerekçesiyle yeniden kapanmıştır. Yaşanan uzun süreli kapanma öğrencilerin sadece akademik değil, sosyal ve duygusal becerilerinin gelişimini olumsuz etkilediği farklı araştırmalarla ortaya konmuştur. Ancak bu denli geniş kapsamlı bir kapanmanın kitlesel eğitimde oluşturduğu etkiler ya da izler ile ilgili kapsamlı çalışmalar Türkiye’de de dünyada da kıyaslamalı şekilde yapılamamıştır. Ancak PISA 2022 uygulaması ile küresel salgın sonrası en kapsamlı eğitim araştırması yapılmıştır. Ekonomik İş Birliği ve Kalkınma örgütü (OECD)¹ tarafından üç yılda bir, ülkelerin 15 yaşındaki öğrencilerinin fen, matematik ve okuma alanlarındaki becerileri ile sosyoekonomik ve kültürel durumlarını değerlendiren İngilizce kısaltması PISA olan Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı kapsamlı bir veri sunmaktadır. Programın temel amacı, öğrencilerin okulda öğrendikleri bilgi ve becerileri gerçek hayattaki zorlukların üstesinden gelmek için kullanma becerilerini ölçmektir (OECD, 2024). PISA değerlendirmesi, öğrencilerin bilgi ve becerilerini ölçmenin yanı sıra, ülkelerin eğitim sistemlerini geliştirmeleri ve öğrencilerin öğrenmelerini iyileştirmeleri için önemli bir veri kaynağıdır. Program kapsamında öğrencilerin akademik becerileri okuma, matematik ve fen alanlarında ölçülmektedir. Değerlendirme, öğrencilerin bilgi ve becerilerini ölçmenin yanı sıra, onların öğrenmeye olan ilgilerini, derslerdeki performanslarını ve öğrenme ortamları ile ilgili tercihlerini de ölçmektedir. PISA değerlendirmesinin sonuçları, OECD tarafından her seferinde bir rapor halinde yayımlanmaktadır. Bu raporlar, ülkelerin eğitim sistemleri hakkında karşılaştırmalı bilgi sunmaktadır.

Program ilk kez 1997 yılında tasarlanmış ve ölçekler hazırlanmaya başlamıştır. Üç yıl süren hazırlıkların ardından dünyada ilk PISA uygulaması 2000 yılında yapılmıştır. İlk uygulamaya 32 OECD ülkesi ve 7 paydaş ülkede 15 yaşında öğrencilerden oluşan örneklemelere uygulama gerçekleştirilmiştir. Yaklaşık 265 bin öğrencinin katıldığı değerlendirme bilgisayar temelli gerçekleştirilmiş ve yaklaşık iki saat sürmüştür. 2001 yılında değerlendirme sonuçla-

¹ 1961 yılında kurulan OECD, 38 üye ülkeye sahip uluslararası bir ekonomi örgütüdür. Türkiye de OECD üyesidir. OECD, üye ülkelerin ekonomi, eğitim, kamu yönetimi, çevre vb. konularda performanslarını izlemek ve karşılaştırmak için çeşitli istatistikler ve raporlar yayımlanmaktadır. Bu raporlar, hükümetlerin politikalarını geliştirmeleri ve uygulamalarında yardımcı olmaktadır.

rı tüm dünyayla aynı anda OECD'nin Paris'teki merkezinden açıklanmıştır. Sonuçlara göre 39 ülke içerisinde akademik başarısı en yüksek olan ülkeler Finlandiya, Güney Kore ve Japonya olmuştur.

PISA değerlendirmesi, ülkelerin eğitim sistemlerini geliştirmeleri ve öğrencilerin öğrenmelerini iyileştirmeleri için önemli bir veri kaynağıdır. 2000 yılından bu yana PISA değerlendirmesine 100'den fazla ülke ile yaklaşık 3 milyon 700 bin öğrenci katılım sağlamıştır. Üç yılda bir yapılan değerlendirmenin sadece sekizincisi 2021 yılında gerçekleştirilememiştir. Bunun nedeni Covid-19 küresel salgını nedeniyle dünyanın dört bir yanında okulların kapalı olmasıdır.

Bu nedenle sekizinci uygulama 2022 yılında küresel salgının hemen ardından gerçekleştirilmiştir. 2022 yılında PISA değerlendirmesine 81 ülke ve bölge katılmıştır. Bu manada PISA tarihinin en yüksek katılımlı değerlendirmesi olmuştur. PISA değerlendirmesi, her seferinde farklı bir tema üzerine odaklanmaktadır. 2022 yılında PISA değerlendirmesinin teması "Sürdürülebilir Gelecek için Eğitim" idi. Belirlediği temadan daha çok PISA 2022'nin küresel salgın sonrası yapılmış olması dünya kamuoyundan daha fazla ilgi topladı. Çünkü dünya genelinde küresel salgının etkisini görmek için yapılan ilk ve en kapsamlı çalışma da oldu aynı zamanda. PISA 2022 sonuçları 5 Aralık 2023 tarihinde OECD tarafından Paris'te yapılan bir basın toplantısı ile duyuruldu. Paylaşılan ilk sonuçlara göre:

- Dünya genelinde akademik performansta küresel salgın öncesi 2018'deki uygulama sonuçlarına göre ciddi bir düşüş söz konusu olmuştur. Matematik başarısında OECD ülkeleri 2018 skorundan 15 puan düşüş yaşamıştır (OECD, 2023a).

- Sosyoekonomik arka planları halen öğrencilerin akademik ve sosyal gelişimlerinde büyük etkiye sahip, salgın alt gelir grupları için daha olumsuz etkilere neden olmuştur (OECD, 2023b).

- İlk kez 2022 uygulamasında eklenen finansal okur yazarlık ve yaratıcı düşünme becerileri konuları büyük önem taşımaktadır. Ancak bu alanlarla ilgili sonuç raporlamaları henüz yayınlanmamıştır. 2024 yılı içerisinde yayınlanacaktır (OECD, 2024).

Türkiye, PISA değerlendirmesine ilk kez 2003 yılında katılmıştır. 2003 değerlendirmesi ile alınan sonuçlar Türkiye’de eğitim politikalarının şekillenmesinde oldukça etkili olmuştur. 2005 yılında yapılan müfredat değişikliklerinde bile uluslararası sınavlarda alınan sonuçlar değişime gerekçe olarak gösterilmiştir (Erdoğan vd., 2014). Türkiye PISA uygulamalarına 2003 sonrası her dönemde katılım sağlamıştır. Akademik başarı durumu 2003’ten sonra iyiye gitse de özellikle 2015 uygulamasında büyük bir düşüş yaşanmıştır. PISA 2022 uygulamasına Türkiye İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması (İBBS) 1. düzeyde yer alan 12 bölgeyi temsil eden 196 okul ve 7250 öğrenci ile katılım sağlamıştır. Araştırma örneklemine giren öğrencilerin çoğunluğu lise öğrencisidir (MEB, 2023).

PISA 2022 sonuçlarında Türkiye özelindeki tartışmalar ülkenin araştırmadaki sıralamasına indirgenerek “ulusal felaket” söylemleri ile olumsuz bir sahne ortaya konulmaktadır. Ancak karşılaştırmalı analizler yapılırken verileri tarihsel olarak karşılaştırmak ve ülkenin merkezi sınav uygulamalarındaki büyük verilerinin de sonuçları ile yorumlamak gerekebilir (Öntaş, 2024).

Bu çalışmada PISA verilerinde öğrencinin iyi oluşu ile ilgili olan okul güvenliği/şiddeti, zorbalık, yabancılaşma ve yalnızlaşma konularında sunulan veriler değerlendirilecektir. Bu konuda PISA ekibi 2015’ten beri veri toplamaktadır. Çalışmada, 2015’ten PISA’nın son uygulaması olan 2022 uygulamasına kadar geçen süreçte bu konularda yaşanan değişimler OECD ülkelerinin ortalamaları ile kıyaslamalı şekilde sunulmaktadır. Kıyaslama sonucunda Türkiye’nin bu konulardaki verilerinin çoğunlukla OECD ortalamalarına göre daha olumsuz bir tablo sergilemesi bu çalışmanın ana problemidir. Bu ana problem ekseninde araştırmanın alt problemleri ise şöyledir:

1. Pandemi sonrası ilk kez uygulanan PISA 2022 uygulamasının sonuçları önceki uygulamalardan farklılık gösteriyor mu? Pandemi öğrencilerin akademik, sosyal ve duygusal durumlarını nasıl etkiledi?

2. 2015 uygulamasından bu yana OECD genelinde okul şiddeti, güvensizlik, zorbalık, yalnızlaşma ve yabancılaşma verileri Türkiye’de ve OECD ülkelerinde nasıl bir değişim göstermiştir?

3. PISA verilerine göre öğrencilerin okul şiddeti, güvensizlik, zorbalık, yalnızlaşma ve yabancılaşma konusundaki raporladıkları durumlarına dönük ne tür önleyici politikalara ihtiyaç vardır?

Yöntem

Bu araştırmada, 2000 yılından beri OECD tarafından üçer yıllık aralıklarla sekiz kez yapılmış olan PISA değerlendirmesi verilerinin karşılaştırmalı analizi yapılmıştır. OECD'nin her uygulama ile ilgili yayınlamış olduğu raporlar ve istatistikler kullanılarak doküman analizi yapılmıştır. Doküman analizinde araştırma konusu hakkında bilgi içeren çeşitli dökümanlar sistematik olarak toplanır, incelenir ve analiz edilir. Dökümanlar, yazılı metinler, görseller, ses kayıtları ve videolar gibi farklı biçimlerde olabilir (Creswell, 2017).

Araştırmanın evreni PISA değerlendirmesine katılan OECD ülkeleri oluşturmaktadır. Örneklem ise 2015, 2018 ve son olarak özellikle 2022 uygulamasına katılan OECD ülkeleridir. Örneklemde yer alan OECD ülkelerinin 15 yaşındaki öğrencilerinin okul şiddeti, güvensizlik, zorbalık, yalnızlaşma ve yabancılaşma ile ilgili görüşleri ve deneyimleri Türkiye ile kıyaslamalı şekilde sunulmuştur.

Veriler; OECD'nin PISA raporlarını, mikro analizleri ve verileri sunmuş olduğu web sitesi² üzerinden toplanmış, ayrıca Millî Eğitim Bakanlığının PISA raporlarına da başvurulmuştur. OECD'nin ilgili websitesinde raporda yer alan verileri işlenebilir formatlarda da (Microsoft excel vb.) sunuyor olması araştırmacılara büyük kolaylık sağlamaktadır.

Verilerin analizinde PISA raporlarında yer alan öğrencilerin iyi oluş hali ve öğrenme iklimi konusunda öğrencilere yapmış olduğu anketlerin sonuçlarının değerlendirilmesi ile oluşturulmuştur. Buna göre araştırmada öğrencilerin okul şiddeti, güvensizlik, zorbalık, yalnızlaşma ve yabancılaşma ile ilgili görüşleri karşılaştırmalı şekilde incelenmiş ve Türkiye'nin durumu OECD ortalamaları dikkate alınarak değerlendirilmiştir. Veri sınıflandırmasında ve analizlerinde Microsoft Excel programı kullanılmıştır. Dolayısıyla bilgisayar tabanlı bir analiz süreci gerçekleşmiş, verileri depolama, analiz etme, sınıflandırma ve betimleme ile görselleştirme gerçekleştirilmiştir.

² <https://www.oecd.org/pisa/data/2022database/>.

Bulgular

Okul şiddeti, fiziksel şiddetten psikolojik şiddete çocuğun iyi oluşuna karşı pek çok farklı şekilde ortaya çıkabilmektedir. Genelde zorbalık, korkutma ya da baskılama gibi davranışlarla ortaya çıkmaktadır. Okul şiddeti bir eğitim ikliminde öğrenmeyi en olumsuz şekilde etkileyebilecek, çocuğun kendi öğrenme motivasyonuna ket vurabilecek unsurlardan biri olarak değerlendirilmektedir. Şiddetin hâkim olduğu bir okul ikliminde eğitimden beklenen çocuğun öğrenme ve sosyalleşme gibi kazanımlara sahip olmasını doğrudan negatif şekilde etkileyebilecektir (Council of Europe, 2024).

Okul şiddeti ve zorbalık konusunda dünya çapında en kapsamlı veriyi PISA değerlendirmesi sunabilmektedir. PISA’nın son değerlendirmesi olan 2022 raporunda öğrencilerin akademik performansları yanında iyi oluşları ile ilgili de veriler sunulmuş ve bu veriler kapsamında okul şiddeti ve zorbalık verilerine öğrenci anketleri³ aracılığıyla ulaşılmıştır. PISA 2022 bulgularına göre katılım sağlayan 81 ülkenin ve OECD ülkelerinin ortalamalarına bakıldığında zorbalık tüm ülkelerde yaşanmaktadır (OECD, 2023b). Ancak PISA 2018 bulguları ile kıyaslandığında 2022 değerlendirmesinde daha az öğrenci zorbalığa maruz kaldığını raporlamıştır. OECD ülkelerinde raporlanan zorbalık yüzdeler oranı 2-3 puan düşüş göstermiştir. Düşüşe rağmen halen OECD ülkelerinde yaklaşık %20 oranında öğrenci zorbalığa maruz kaldığını ifade etmiştir (OECD, 2023b).

PISA, öğrencilere okulda zorbalıkla ilişkilendirilebilecek davranışlarla ilgili deneyimlerini sormakta ve dört farklı zorbalık türünü ölçmektedir: fiziksel, ilişkisel, sözel ve gasp. PISA 2022’de öğrencilere, PISA testinden önceki 12 ay içinde okuldaki deneyimlerini ne sıklıkla (“hiçbir zaman veya neredeyse hiçbir zaman”, “yılda birkaç defa”, “ayda birkaç defa”, “haftada bir veya daha fazla”) yaşadıkları sorulmuştur.

PISA 2022 bulgularında Türkiye’nin okul şiddeti ve zorbalık konusundaki verileri ise her ne kadar genel eğilime uygun şekilde düşüş gösterse (Şekil 5) de OECD ortalamalarının üzerinde seyretmektedir. Şekil 1’de PISA 2022

³ PISA’nın öğrenci anketleri için bkz. <https://www.oecd.org/pisa/data/2022database/>. Bu veri tabanından öğrencilere, öğretmenlere ve okul yöneticilerine uygulanan anketlerin Türkçe versiyonlarına da ulaşılabilmektedir.

verilerine göre Türkiye’de öğrencilerin okul şiddetine ve zorbalığa maruz kalma oranları OECD ortalaması ile kıyaslamalı şekilde gösterilmiştir. Türkiye’nin on iki bölgesini (İBBS-1) temsil eden 196 okul ve 7250 öğrencinin katıldığı uygulamada, Türkiye’den öğrenciler katılımcı 37 OECD ülkesinin ortalamalarına göre daha olumsuz bir tablo çizmiştir. Türkiye’deki öğrencilerin en sık yaşadıklarını bildirdikleri zorbalık deneyimleri sözel ve ilişkisel zorbalıktır.

Şekil 1. PISA 2022 verilerine göre Türkiye’de öğrencilerin zorbalığa uğrama durumu (OECD ülkeleri ortalaması ile kıyaslamalı- %)

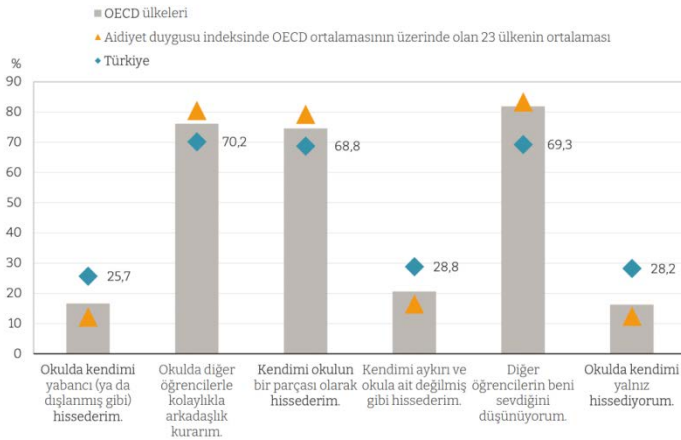

Kaynak: MEB, 2023

Şekil 1’de öğrencilerin okulda şiddeti ve zorbalık içeren dokuz farklı ifadeye katılma durumları OECD ortalaması ile karşılaştırmalı şekilde gösteril-

miştir. Buna göre Türkiye’de “diğer öğrenciler tarafından kasıtlı şekilde yalnız bırakılma” ifadesine evet diyen çocukların oranı %12,3 olmuştur. OECD ortalaması ile en büyük farkın olduğu ifade bu ifade olmuştur (%5,3’lük fark). “Diğer öğrenciler hakkımda çirkin dedikodular çıkardı.”, “Okul sınırları içinde kavgaya karıştım.” ve “Diğer öğrenciler benimle alay etti.” ifadelerinde de Türkiye ortalaması ile OECD ortalaması arasında 3-4 yüzdelerlik puan Türkiye’nin aleyhine fark vardır. Şekil 1’de yer alan okul şiddeti ve zorbalık deneyimleri ifadeleri içerisinde OECD ortalamasından kısmen daha düşük oranda “Diğer öğrenciler tarafından itildim ve şiddete maruz kaldım.” ifadesinde Türkiye (%3,6) OECD ortalamasınının (%3,9) altında bir tablo çizmiştir. Zorbalığa uğrama konusunda Türkiye’de kız öğrencilerin %25’i ve erkek öğrencilerin %28’i ayda en az birkaç kez zorbalık eylemine maruz kaldığını bildirmiştir. OECD ortalamasında zorbalığa uğradığını söyleyen kız öğrencilerinin oranı %20, erkek öğrencilerin oranı ise %21 olmuştur (OECD, 2023b). Erkek öğrenciler kız öğrencilere göre Türkiye ortalamasına göre OECD ortalamasından daha yüksek oranda zorbalığa maruz kalmaktadır. OECD’ye (2023b) göre okulda daha az zorbalığa ve şiddete maruz kalan öğrencilerde okul aidiyeti yüksek düzeydedir.

Şekil 2. Türkiye’de öğrencilerin aidiyet duygusu (OECD ortalamasında ve ortalamasının üzerinde olan ülkelerle kıyaslamalı)

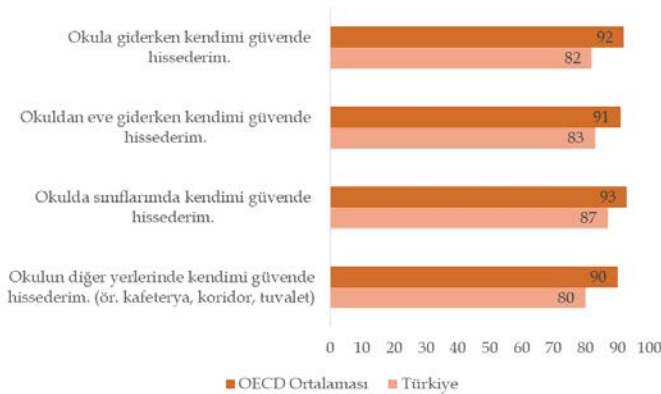

Kaynak: MEB, 2023

Türkiye, okul aidiyeti konusunda OECD ortalaması ve OECD ortalamasının üzerinde olan 23 ülke ile kıyaslandığında öğrencilerin okul aidiyetini güçlendirecek arkadaş edinme, kendini okulun parçası hissetme ve okulda sevildiğini düşünme gibi konularda OECD ortalamasının ve ortalama üstü ülkelerin gerisinde kalmaktadır. Şekil 2'ye göre Türkiye'den öğrenciler OECD ortalamasına ve ortalama üstü ülkelerin oranına göre okulda daha fazla yabancılaşma, yalnızlık ve aidiyetsizlik hissetmektedir. Okul aidiyetinin öğrencilerin akademik ve sosyal iyi oluş hallerini belirleyici önemli unsurlardan biri olduğu düşünüldüğünde bu konuda Türkiye'den öğrencilerin okul aidiyetine engel teşkil eden şiddet ve zorbalıkla daha yoğun mücadele etmesi beklenmelidir. Bunun sağlanabilmesi için öğrencilerin akademik ve sosyal öğrenme süreçlerinde daha fazla öğretmen desteğine, nitelikli veli katılımına ihtiyaç duyulmaktadır (OECD, 2023b). PISA 2022 verilerinde matematik başarısı yüksek olan ülkelerde okul aidiyeti yüksek, öğrencilerin zorbalığa ve okul şiddetine maruz kalma oranları düşüktür (OECD,2023b).

Okul şiddeti ve zorbalık konusu ele alınırken öğrencilerin kendini okulda ve çevresinde ne ölçüde güvende hissettiği hususunda da PISA 2022 değerlendirmesi kapsamında sorular sorulmuştur. Şekil 3'te Türkiye'den öğrencilerin okulda ve okul çevresinde kendilerini güvende hissetme durumları OECD ortalamaları ile kıyaslamalı şekilde verilmiştir.

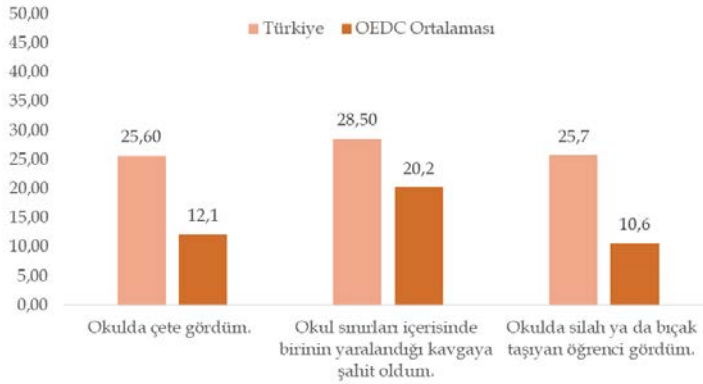
Şekil 3. Okulda veya okul çevresinde kendini güvende hissetme

Kaynak: MEB, 2023

Buna göre Türkiye’de öğrencilerin büyük çoğunluğu okulda ve okul çevresinde kendini güvende hissetmektedir. Ancak OECD ortalamaları ile kıyaslandığında Türkiye’de öğrencilerin okulda ve okul çevresinde kendini güvende hissetme oranları daha düşüktür. Okulda ve okulun sınıf dışındaki diğer yerlerinde kendini güvende hissetme ifadesine olumlu yanıt verenlerin oranı OECD ortalamasından yaklaşık 10 puan daha düşüktür. OECD ve Türkiye ortalamasında öğrencilerin kendilerini en güvende hissettikleri alan sınıf olmuştur (Türkiye %87, OECD ortalaması %93). Kendini güvende hissetme konusunda OECD ülkelerinde ve Türkiye’de kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre, dezavantajlı öğrencilerin ise avantajlı öğrencilere göre kendisini güvende hissetmediğini bildirme oranlarının yüksek olduğu tespit edilmiştir. Okul özellikleri açısından bakıldığında ise; dezavantajlı okullardaki öğrencilerin avantajlı okullardakilere göre, devlet okullarındaki öğrencilerin özel okullardakilerine göre kendisini güvende hissetmediğini bildirme oranları daha yüksektir (MEB, 2023). Öğrencilerin okulda ve okul çevresinde kendini güvende hissetmesini etkileyen unsurlar konusunda da öğrenci anketinde sorulara yer verilmiştir. Buna göre okullarda güvenliği etkileyen riskler hakkında öğrencilerin görüşlerine başvurulmuştur.

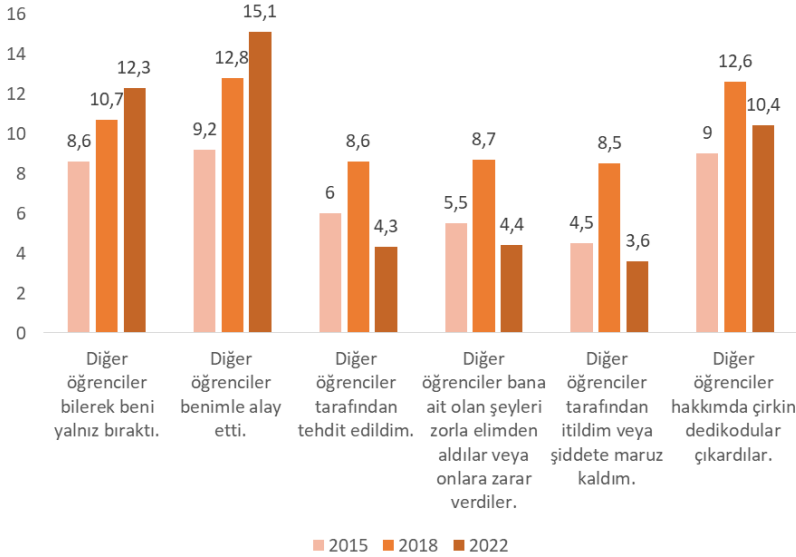
Şekil 4. Türkiye’de okullarda güvenlik riskleri (OECD ortalaması ile kıyaslamalı-%)

Kaynak: OECD, 2023b verilerinden derlenerek yazar tarafından oluşturulmuştur.

Okulda çete görmek, yaralanmalı kavgaya şahit olmak, silah ya da bıçak taşıyan öğrenci görmek temalarında Türkiye’den öğrenciler OECD ortalamasının oldukça üzerinde yanıtlar vermiştir. Buna göre okulda çete olduğunu söyleyen öğrencilerin Türkiye’de oranı %25, 6 iken OECD ortalamasında bu temada oran %12,1 olmuştur. Okul sınırları içerisinde yaralı kavgaya şahitlik ettiğini söyleyen öğrenciler Türkiye’de %28, 5’ken OECD’de bu oran %20,2’dir. Okulda silah ya da bıçak taşıyan öğrenci görme oranlarında ise açık ara farkla Türkiye’de öğrencilerin %25, 7’si, OECD ortalamasında ise %10,6’sı okulda bıçaklı ya da silahlı öğrenci gördüklerini belirtmiştir. Bu veriler okul güvenliği, şiddeti ve zorbalık konusunda PISA 2022’den alınan en somut veriler olarak değerlendirilebilir. Ortaya çıkan tabloda okulların güvenlik risklerinin OECD ortalamasına göre Türkiye’de çok daha yüksek olduğu ve bu risklerin bu kadar somut şekilde raporlanmasının müdahale programlarını daha terzi işi yapılmasını kolaylaştıracağıdır. Türkiye’de okul şiddeti ve zorbalık deneyimleri konusunda yıllara göre farklılaşma gözlenmektedir. OECD ortalamalarında da görülen 2018 verilerine göre daha olumlu tablo Türkiye içinde belli konularda geçerli olmuştur. OECD ülkeleri genelinde ortalama olarak 2018’e kıyasla 2022’de daha az öğrenci zorbalığa maruz kaldığını bildirmiştir. Örneğin diğer öğrencilerin kendileri hakkında kötü söylentiler yaydığını bildiren öğrencilerin oranı 2018’de %11 iken 2022 yılında bu oran sadece %7’dir. Bu oranlar Türkiye’de de azalmış, 2018’de %13’e kıyasla 2022’de %10 olmuştur.

Şekil 5. Yıllara göre PISA verilerinde Türkiye’de okul şiddeti ve zorbalık (2015-2018-2022)

Kaynak: MEB, 2023

Grafiğe göre 2015’ten bu yana okul şiddeti ve zorbalık konusunda 2018 yılında görülen yüksek oranlar çoğunlukla 2022’de daha düşük seyretmektedir. “Alay edilme” ve “yalnız bırakılma” temalarında oranların 2018’den daha yüksek olduğu görülmektedir. En yüksek düşüşün yaşandığı konu ise “Diğer öğrenciler tarafından itildim veya şiddete maruz kaldım.” temasında gözlenmiştir. 2018 oranına göre (%8,5) bu ifadede yaklaşık beş puanlık bir düşüş görülmektedir. Bu da öğrenciler adına sevindiricidir. Okul şiddeti, zorbalık, güvensizlik gibi risklerin eğitim için kısa ya da uzun vadede olumsuz etkileri verilerle de ortaya konulmuştur. Bu tip riskler öğrencilerin fiziksel ve duygusal sağlığını kötüleştirerek akademik ve sosyal başarılarında negatif izler bırakabilir (Haynie vd., 2001). Sık zorbalığa uğrayan öğrencilerin eğitim memnuniyeti ve okul aidiyeti düşüş göstermektedir. Ne yazık ki bu izler yetişkinliğe ulaştığında iş ve aile yaşamında da etkisini hissettirebilmektedir (Demantet & Houtte, 2012).

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Benjamin Bloom 1970'lerden bu yana çocuğun akademik başarısını sağlamakta iyi oluşunun çok önemli olduğunu vurgulamışsa da (Bloom, 1976) politika yapıcılarının konuyu önemsemeye başlaması zaman almıştır. Oysa bir eğitim sisteminin kalitesini gösteren en önemli çıktılardan biri öğrencilerin iyi oluş halidir (Wollschläger vd., 2022). Martin Seligman'a (2011) göre iyi oluşu oluşturan beş element vardır: olumlu duygular, bağlanma, ilişkiler, anlamlandırma ve başarıdır. Bu elementleri bir öğrencinin gözünden ele alındığında üç yönlü değerlendirmekte fayda vardır; ilk olarak duygusal yön: Tatmin olma, memnuniyet ve kaygı gibi olumsuz duyguları en az düzeyde olduğu yöndür; ikinci yön sosyal yöndür. Sosyal yön, öğrencinin öğretmeni, sınıf arkadaşları ve sınıf iklimi ile ilişkisini ifade eder. Bilişsel yön ise akademik olarak kendi yetkinliklerinden haberdar olmayı, eğitime ve okula karşı tutumlarına karşılık gelmektedir (Bücker vd; Diener 1984). Bu üç yönün sağlıklı ve olumlu gelişimi hem çocuk hem de okul yararına sonuçlara neden olabilecektir.

Şunu belirtmek gerekir okullar öğrencilerin duygusal, sosyal ve bilişsel yönlerinin gelişimleri için önemli bir işlev görmektedir. Zaman zaman yaşanan sosyal ve teknolojik değişimlere ayak uyduramaması ve güncellikten uzak olması konusunda eleştirilere hedef olsa da okullar önemli toplumsal kurumlar olarak hayatiyetini korumaktadır. Özellikle 2019-2021 döneminde tüm dünyada tecrübe edilen Kovid-19 küresel salgını ile kapanan okulların sadece çocukların değil herkesin hayatının önemli bir parçası olduğu anlaşılmıştır. Bunu, araştırmanın konusu da olan ve Kovid-19 salgınının ardından dünya çapında yapılan en geniş eğitim araştırması olan PISA 2022 verileri katılım sağlayan 81 ülkenin sonuçlarında da görme şansı bulunmuştur. Yaklaşık bir buçuk iki yıllık bulan okul kapanmaları nedeniyle OECD genelinde öğrencilerin matematik başarısında PISA 2018 değerlendirmesine göre 15 puanlık bir düşüş yaşanmıştır (OECD, 2023a).

Okulların vazgeçilmezliği bir tarafta dururken okul temelli şiddet, zorbalık ve güvensizlik gibi konularda dünyada ve Türkiye'de PISA sonuçları yer yer iyileşmeler gösterse de çözüm bekleyen pek çok konuyu gündeme getirmiştir. Öğrencilerin akademik ve sosyal iyi oluşu için okulların şiddetten

uzak, güvenli ve barış kültürüne sahip olması gerekmektedir. Ancak PISA 2022 verileri katılım sağlayan 81 ülkede yüz binlerce çocuk halen okul temelli şiddetin, zorbalığın ve güvensizliğin sürdüğünü göstermiştir. Öğrencilerin okul aidiyetini ve öğrenme motivasyonunu doğrudan etkilediği düşünülen okul şiddeti, zorbalık ve güvensizlik gibi temalarda öğrencilerden alınan veriler Türkiye için de düşündürücü olmuştur. Tüm bu temalarda her ne kadar hem OECD ortalamalarında hem de Türkiye ortalamasında yıllara göre iyileşmeler görülse de Türkiye’de halen okul şiddetine ve zorbalığa maruz kalma, güvensiz hissetme gibi temalarda OECD ortalamasının üzerinde olumsuz bir tablo sergilenmektedir. Türkiye’den öğrenciler daha fazla yalnız, arkadaşsız ve yabancılaşmış hissetmektedir. Özellikle salgın sonrasında öğrencilerde yalnız hissetme ve arkadaş bulamama sorunları bir önceki PISA uygulamasına (2018) göre artmış durumdadır. Oysa ideal ve nitelikli bir eğitim sisteminde öğrencilerin fiziksel, duygusal ve bilişsel bütünlüğünün sağlanması temel hedeflerden biridir (TTKB, 2021).

Türkiye, PISA 2022 değerlendirmesinin ana teması olan matematikte küresel salgın sonrası tüm dünyada gözlemlenen büyük geriye gidişi (Matematik skorlarında 15 puanlık düşüş vb.) aynı büyüklükte tecrübe etmemiştir (PISA 2022’de 2018 sonuçlarına göre matematik alanında 1 puanlık düşüş yaşamıştır). Bununla birlikte okuma skorlarında 2018’e göre 10 puanlık bir düşüş gerçekleşmiştir. Okuma skorlarına paralel şekilde öğrencilerinin iyi oluş halleri ile ilgili araştırmada ortaya çıkan olumsuz durum da matematikteki istikrardan uzaktır. Ayrıca matematikte skorları koruyorumuz anlamına da gelmemektedir. Okuma, fen ve matematik alanında Türkiye’nin akademik performansında en düşük seviyede olan matematik performansıdır. Ayrıca üç alanda da puan ortalaması ile Türkiye halen OECD ortalamasının altında yer almaktadır. Bu yönüyle ortaya çıkan tablo konusunda daha titiz ve yerinde müdahalelere ihtiyaç duyulmaktadır. Çünkü ilgili araştırmaların da ifade ettiği gibi akademik başarı ile iyi oluş arasında doğrusal bir korelasyon vardır (Bücker vd. 2018; Diener 1984, Bloom, 1976). Bu nedenle PISA 2022’de daha çok Türkiye aleyhine çıkan iyi oluş durumunun eğitim kalitesini de olumsuz etkilediği ve etkileyeceği varsayılmaktadır. Dolayısıyla okul şiddeti, zorbalık, güvensizlik, yabancılaşma ve yalnızlaşma konularında öğrencilerinin OECD ortalamasından daha olum-

suz tablo sergilemesi bazı politika uygulamalarını öncelikli hale getirmiştir. Literatürde belirtildiği gibi iyi oluşu bilişsel, duygusal ve sosyal yönleri ile titiz şekilde ele alarak yerinde ve uygulanabilir politikalara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu uygulamalar şöyle olabilir:

- Okul şiddeti, zorbalık, güvensizlik, yabancılaşma ve yalnızlaşma konularında öğrenciler başta olmak üzere eğitimin tüm paydaşları iyi bilgilendirilmelidir.

- Okul şiddeti, zorbalık, güvensizlik, yabancılaşma ve yalnızlaşma konularında her okul bir ortak sözleşme hazırlamalı ve bunu titizlikle uygulamalıdır.

- Okulların açılışının ilk haftasında okul şiddeti, zorbalık, güvensizlik, yabancılaşma ve yalnızlaşma konularında öğrencilere ve velilere okulların konuyla ilgili kural ve tutumları aktarılmalıdır. Keyfi ya da kişiye özel uygulamalardan kaçınılmalıdır.

- Okul rehberlik servislerinin önleyici rehberlik adımlarına ihtiyaç vardır.

- Okul şiddeti ve güvenliği konusunda Bakanlığın acil eylem planı hazırlaması ve buna uygun öğretmen, yönetici ve aile eğitimleri gerçekleştirmesi gereklidir.

- Disiplin yönetmeliği daha caydırıcı ve yapılandırıcı tasarlanmalıdır.

- Okul şiddeti ve zorbalığın sık görüldüğü okullara özgün politikalar uygulanmalıdır.

- Öğrencilerin iyi oluş halleri ile ilgili düzenli aralıklarla araştırma yapılmalı ve araştırma verilerine dayalı politika güncellemeleri gerçekleştirilmelidir.

- Okul PDR uzmanlarının ve Rehberlik Araştırma Merkezi (RAM) personelinin yetkinlikleri okul şiddeti, zorbalık ve yabancılaşma konularında daha çok artırılmalıdır.

- Okullarda şiddetin ve zorbalığın içselleşmesine ya da yaygınlaşmasına sebep olan televizyon ve sosyal medya içerikleri ile ilgili şikâyet mekanizmaları hakkında öğrenci, öğretmen ve aile eğitimleri verilmelidir.

Kaynakça

- Bloom, Benjamin. *Human characteristics and school learning*. New York NY, USA: McGraw-Hill.1976.
- Bücker, S., Nuraydin, S., Simonsmeier, B. A., Schneider, M., & Luhmann, M. Subjective well-being and academic achievement: A meta-analysis. *Journal of Research in Personality*, (74, 2018), 83–94.
- Council of Europe. From Children's Rights: Violence in Schools: (2024, Ocak 10). <https://www.coe.int/en/web/children/violence-in-schools>
- Creswell, John. W. *Eğitim Araştırmaları*. İstanbul: EDAM. 2017.
- Demant, J. & Van Houtte, M. The Impact of Bullying and Victimization on Students' Relationships, *American Journal of Health Education*, (43/2,2012) 104-113.
- Diener, E. Subjective Well-Being. *Psychological Bulletin*, (95,1984), 542–575.
- Erdoğan, M., Kayır Ç.G., Kaplan H., Aşık Ünal Ü.Ö, Akbunar Ş. 2005 yılı ve sonrasında geliştirilen öğretim programları ile ilgili öğretmen görüşleri; 2005-2011 yılları arasında yapılan araştırmaların içerik analizi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, (23/1,2015) 171-196.
- Giddens, Anthony. *Sosyoloji*. İstanbul: Kırmızı Yayınları, 2008.
- Haynie, D. L., Nansel, T., Eitel, P., Crump, A. D., Saylor, K., Yu, K., & Simons-Morton, B.. Bullies, Victims, and Bully/Victims:: Distinct Groups of At-Risk Youth. *The Journal of Early Adolescence*, (21/1,2001), 29-49.
- Millî Eğitim Bakanlığı. *PISA 2022 Türkiye Raporu*. Ankara: MEB, 2023.
- OECD. *OECD PISA* . From What is PISA?: (2024, Ocak 15). <https://www.oecd.org/pisa/>

- OECD. *PISA 2022 Results (Volume I): The State of Learning and Equity in Education*, PISA, OECD Publishing, Paris, (2023a) <https://doi.org/10.1787/53f23881-en>.
- OECD. *PISA 2022 Results (Volume II): Learning During – and From – Disruption*, PISA, OECD Publishing, Paris, (2023b) <https://doi.org/10.1787/a97db61c-en>.
- Öntaş, Turgay. Türkiye'nin PISA 2022 performansı nasıl okunmalı?, 2024. <https://enstitusosyal.org/iki-nokta-turgay-ontas2.php>
- Seligman, M. *Flourish: A visionary new understanding of happiness and wellbeing*. New York, NY: Free Press. 2011.
- Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı. 20. Millî Eğitim Şûrasi Kararları, Talim ve Terbiye Kurulu-MEB, 2021. https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2021_12/08163100_20_sura.pdf.
- UNESCO. From 290 million students out of school due to COVID-19: UNESCO releases first global numbers and mobilizes response: (2020, Mart 4). <https://www.unesco.org/en/articles/290-million-students-out-school-due-covid-19-unesco-releases-first-global-numbers-and-mobilizes>.
- Wollschläger, R., Esch, P., Keller, U., Fischbach, A., & Pit-ten Cate, I. M. Academic Achievement and Subjective Well-being: A Representative Cross-sectional Study. *Wohlbefinden und Gesundheit im Jugendalter: Theoretische Perspektiven, empirische Befunde und Praxisansätze* içinde (ss. 191-213). Wiesbaden: Springer Fachmedien Wiesbaden. 2022.